Serdar Korucu: Basının “Makbul Ermeni” Yaratma Çabası: William Saroyan

Posted on 15/09/2019

31 Ağustos 1908’de ABD’de doğan William Saroyan, Amerikan edebiyatının önemli isimlerinden biri. Anavatanı Bitlis’i görmek için Türkiye’ye geldiğindeyse onu zorlu bir süreç bekliyordu. Basının “makbul Ermeni” yaratma çabası…

“Atını kaybettiysen ne olmuş yani? Hepimiz anavatanımızı kaybetmedik mi? Bir atın arkasından ağlamak da ne oluyor?”

William Saroyan’ın Muhteşem Beyaz At hikâyesinde, hiddetli mizacı ve herkesin sözünü ağzına tıkaması ile ünlü Hosrov dayı, atını “kaybeden” Süryani komşusunun bitmez tükenmez şikayetine bu yanıtı veriyordu.

Amerikan edebiyatındaki yeri ve kaleminin gücü tartışılmaz olan Saroyan’ın öne çıkan özelliklerinden biri de kendisinin Ermeni diasporasını en iyi anlatan yazarlardan biri olması.

William Saroyan ya da asıl adı ile Aram Karaoğlanyan, Ermeni Soykırımı öncesinde Osmanlı topraklarından kaçanlardan.

Hatta kaçmayı başaranlardan demek daha doğru.

Çünkü her ne kadar Türkiye medyası Saroyan’ın Bitlisli olduğu kadar ailesinin Bitlis’ten ABD’ye 1906’da “gittiği”ni vurgulamaya çalışsa da bu gidiş, bir hayatta kalma mücadelesiydi, o dönem pek çok Ermeni aile için olduğu gibi.

Geride şiddet sarmalı vardı

Geride, anavatanlarında, II. Abdülhamid'in desteğini arkasına alan Kürtlerin oluşturduğu Hamidiye Alayları'nın yarattığı şiddet sarmalı ve katliamlar vardı. Bu da aileyi Bitlis'ten yola çıkıp, Erzurum, Trabzon, Marsilya, New York güzergâhı üzerinden Amerika'nın Batı yakasına, Fresno'ya savurmuştu.

Saroyan ABD'de 1930'ların ilk yarısında başarıya ulaşınca Türkiye medyasının da ilgisini çekmeye başladı. Çünkü o bir Bitlisliydi, Osmanlı döneminde bu topraklardan "gitmiş" bir Ermeni ailenin evladıydı. Şimdi genç Türkiye Cumhuriyeti'ne nasıl bakıyordu?

Kendisiyle ilgili ilk çıkan haberlerden biri Musa Dağ'da 40 Gün üzerineydi. Avusturyalı Yahudi yazar Franz Werfel'in dünyaya Ermeni Soykırımı döneminde Musa Dağ'daki Ermeni direnişini tanıttığı bu roman Ankara'nın hedefindeydi.

Nazi Almanyası'ndan kitabın Berlin meydanlarında "cayır cayır yakılması" çağrısında bulunulmuştu, Metro Goldwin Mayer'in romanın filmini çevirme girişimine dört bir koldan müdahale edilmekteydi.

Bu dönem içinde Saroyan, filmle ilgili görüşünü paylaşıyordu:

Bu kitap elli, hatta yüz yıl sonra da okunacaktır. Bu eser hayatın yaşayan hakikatlerinden alınmıştır.

William Saroyan'ın bu sözleri 7 Eylül 1935'teki Cumhuriyet gazetesinde "Amerikalılar aleyhimizde nasıl zehirleniyor?" başlıklı yazı içinde alıntılanacaktı.
Türkiye medyası ve Saroyan

Yaklaşık 10 yıl sonra bir başka haber çıkacaktı William Saroyan hakkında. Aslında yine konu

Saroyan'la ilgili değildi. Türkiye medyasına göre, II. Dünya Savaşı sona erdiğinde ABD'deki Ermeni komiteleri bir taleplerini dünyaya duyuruyorlardı:

"Ermeni meselesi de Berlin konferansında konuşulmalı" Bu talep dönemin medyasında dalgalanma yaratıyordu, çünkü New York Times'ta konuyla ilgili çıkan bir mektupta Kars ve Ardahan'ın da Sovyetler'e iadesi talep ediliyordu. Ermenistan Cumhuriyeti için…

Alttaki imzaysa "Saroyan" diye atılmıştı.

Bunun üzerine 22 Temmuz 1945'te Cumhuriyet gazetesi "Ahmaklığın derecesi" diyor ve "tanınmış Ermeni muharrirlerden" Saroyan'ın da bildiriye imza attığını duyuruyordu.

Fakat gerçek daha sonra anlaşılacaktı. Çünkü o Saroyan, William Saroyan değildi. Doğru dürüst bir tekzip yayınlanmasa da yaklaşık bir ay sonra, 31 Temmuz 1945'te Doğan Nadi'nin "Amerikadaki Ermeni meselesinin içyüzü" başlıklı yazıda gerçek ortaya çıkacaktı.

İmzayı atan "Kaliforniya'da ticaretle meşgul" bir başka Saroyan'dı. Nadi, "İnsan da evvela eserleri Amerikada pek sevilen Ermeni muharriri Saroyan zannediyor" diyordu, halbuki "zanneden", yanılan ve konuyu Türkiye'nin gündemine bu hata ile taşıyan yazdığı gazeteydi.

Öte yandan William Saroyan böyle bir metni zaten imzalayamazdı, çünkü yine Doğan Nadi'nin yazdığına göre ünlü yazar o dönemde bir otomobil kazasında ağır yaralanarak hastaneye kaldırılmıştı.

"Normalleştiği" yıllar

1940'lar ve 1950'ler William Saroyan isminin Türkiye medyası için normalleştiği yıllar oluyordu. Kitapları Türkçe'ye çevrilmişti, ilanları gazetelerde yer alıyordu.

Bir de magazin haberi vardı elbet. Boşandığı eşi ile yeniden evlenmişti. 1960'larsa yüzleşme olmasa da bir karşılaşmayı beraberinde getirecekti. Türkiye'nin Saroyan, Saroyan'ın Türkiye ile…

Ünlü Türkiye seyahati öncesinde 1960 yılının 30 Kasım'ında adı Nüzhet Baba'nın Cumhuriyet gazetesindeki köşesinde geçecekti William Saroyan'ın.

Konusu "Amerika'da yerleşen Ermeniler"di. ABD'de ünlü olan Ermeni yazarlar ve edebiyatçılar arasında adı Leon Surmelian ile birlikte anılacaktı.

Yazarının bir şerhi ile birlikte: "Ermeni yazarlardan bazıları Türkiye aleyhine bir zamanlar Amerika umumi efkârını zehirlemeğe uğraşmışlar ve bunda da az çok muvaffak olmuşlardır. Fakat bugün artık aynı rolü oynamaları ihtimali kalmamıştır."

On yıllar geçmişti ve akıllarda soru işareti sürüyordu: Saroyan Türkiye ile ilgili ne düşünüyordu? Bunun yanıtını Türkiye medyası 1964'teki seyahati ile alacaktı.

2 Mayıs 1964'ün gazetelerinde William Saroyan vardı. Ünlü ABD'li yazar Türkiye'ye gelmişti. Milliyet gazetesi Saroyan'ın "Eve dönmüş gibi bir halim var" cümlesini öne çıkarıyordu.

Sahi Saroyan için ev neresiydi? O uzun uzun anlattığı Karaoğlanyan ailesinden o kadar farklıydı ki.

Çünkü aile büyükleri Bitlis'te doğmuşlardı ve bir kaybın hüznünü yaşıyorlardı her anlarında ve bu sadece diasporadaki Ermeni toplumu içinde kalmıyor, kendileri gibi göçmen bir başka "oralı" ile, mesela bir Arap'la yolları kesişince de duygudaşlıkları pekişiyordu.

Çünkü onların hepsi "zavallı bağrı yanık yetimler"di. Her ne kadar bu ailenin çocuğu,

yeğeni, torunu da olsa William Saroyan onlardan biri değildi ve olamazdı da.

O bir Amerikalıydı ve "kaybettiği toprağı" ailesinin yüzlerce yıl yaşadığı, ancak kendisinin bile doğmadığı bir yerdi. Bu nedenle "ev" olarak gördüğü yerin Kaliforniya olduğunu ileriki yıllarda da söyleyecekti.
Köksüzlük hissi…

Karaoğlanyanların ABD'ye asla ısınamadıklarını düşünmek de haksızlıktı. Yazılarında her ne kadar ninesinin bile "yeni dünyaya alışıp sevdiğini" söylese de ABD'de büyük bir eksiklik vardı aile için, pek çok Ermeni ailesinde olduğu gibi. Köksüzlük hissi…

> "Amerika hepten başka çeşit bir ülke. Ailenin Amerika'da gömülü tek bir ferdi dahi yokmuş. Hepsi de yerin üstünde, Amerikan toprağına sağlam basarak hayatlarını sürdürüyorlarmış, kimi zaman karpuz satarak, kimi zaman bağda çalışarak. Bir yandan Fresno'daydık bir yandan hiçbir yerde. Ölüm içimizden birini yakalamadığı, biz de onu gömüp orada yattığını bilmediğimiz sürece nasıl herhangi bir yere ait olabilirdik ki?"

"Ailede Delilik" hikayesinde aidiyeti bu cümlelerle anlatan Saroyan'ın Bitlis ziyaretinde de mezarlığa uğraması şaşırtıcı değildi elbette.

Her ne kadar ilk günlerde basında "ABD'li ünlü yazar" kimliği öne çıkarılsa da William Saroyan gün geçtikçe Bitlisli olarak anılacaktı.

Öyle ki birkaç gün sonra gittiği Keşanlı Ali destanı temsili öncesinde "Bir de aramızda Bitlisli var: William Saroyan" diye takdim edilecekti.

Türkiye basını bu “eski hemşehrisi”ni ilk günden büyük bir “misafirperverlik” ile karşılamıştı elbette! Gelir gelmez ilk konulardan biri “Türkler aleyhine sert bir dil kullandığı” iddiası olacaktı.

Halbuki Saroyan eserlerinde Türklere karşı bir dil kullanmamıştı, kullanmayacaktı da, tıpkı “Ermenistan’ın Evladı Antranik”te dediği gibi…

> "Onu bunu namussuz diye diğerlerinden soyutlamak hakça değil. Ermeni nasıl acı çekerse Türk de acı çeker. Saçma işte, ama bunu bilemezdim o zaman. Bilemezdim şu Türk dediğimiz insanın zorlandığı yola sapan, kendi halinde, dünya tatlısı bir biçare olduğunu. Ondan nefret etmenin, aynı hamurdan çıkma Ermeni'den nefret etmeye eşdeğer olduğunu. Ninem de bilmezdi, hala da bilmiyor. Artık bunun bilincindeyim ben, ama kaç para eder?"

“Hiçbir kitabımda insanları düşman görmedim”

Ünlü yazar Türkiye basınının meraklı sorularına en azından Milliyet gazetesinin aktardığı kadarıyla şöyle cevap veriyordu:

“Ben hiçbir kitabımda insanları düşman görmedim. Geçmişi unuttum. Şu anda bildiğim şey Türklerle Ermenilerin el ele dostça yaşamakta olduklarıdır.”

Bu sözlerinin ardından Anadolu’nun dört bir yanında, her gittiği yerde sevgi ile karşılanacaktı.

Arkasında farkında olmadan bir kayıt da bırakarak… Yoksa William Saroyan nereden bilecekti ki, bölgedeki katliamlardan, Ermeni Soykırımı’ndan bile kurtulan ve 21 Mayıs

1964'ün Milliyet gazetesinde de "Bitlis'in meşhur Papşen Çeşmesi" diye anılan yapının bugün ayakta kalmayacağını ve kendisinin seyahatinin izinden giderek "Saroyan Ülkesi" belgeselini yapan Lusin Dink'in bölgede sadece yıkıntılar bulabileceğini…

O tüm bunların farkında olmadan o çeşmenin suyundan içiyordu. Gazetenin de dediği gibi "kana kana"…

William Saroyan'ın Türkiye seyahatine en çok Cumhuriyet gazetesi yer ayıracaktı.

Çünkü seyahat boyunca kendisine eşlik eden Fikret Otyam izlenimlerini yazı dizisi olarak yayınlayacaktı. Saroyan da Otyam'a teşekkür notu bırakıyor ve bu not da Cumhuriyet'te yayımlanıyordu:

> "Büyük ruh sahibi ve akıcı üsluplu, bir yazar ve fotoğraf sanatçısı Fikret Otyam ile birlikte Türkiye'de dolaşmak mazhariyetine eriştim. Bilhassa Otyam'ın mükemmel önderliği ve hazırlıkları Bitlis ve Muş'a yaptığım ziyaretlerimi unutulmaz bir anı haline getirmiştir. Onun dostu olabildiğimi ümit ederim. Onun sanatının insanlığının ve kişisel yakınlığının hayranıyım. Türkiye'ye yaptığım ziyareti, hayatımın en büyük tecrübelerinden biri haline getirdi. Bugün Türk ulusunun alçak gönüllüğünü, konukseverliğini ve vakarını Fikret'in önderliği sonucunda öğrendiğime inanıyorum.

Daima derin şükran ve içten saygılarımla.
William Saroyan
Gaziantep
20 Mayıs 1964″

“Hiçbir dil buna yetmezdi”

William Saroyan’ın özelliklerinden biri iyimser olmasıydı. En azından Fikret Otyam’ın aktardığı kadarıyla.

Otyam, Saroyan’ın her sabah otelden çıkarken önce göğe bakıp, sonra pardösüsünün yakasını kaldırırken “Harikulade… Çok güzel… Gün çok güzel başladı ve öyle devam edecek” dediğini aktarıyor ve not ediyordu: Onun için “her şey güzeldir”.

Kim bilir belki de bu mizacı nedeniyle William Saroyan, Türkiye medyası ile konuşurken geçmişi hatırlatmadı; 1960’ların Bitlislilerine baktığında kendi tabiriyle “Namuslu ve iyi kalpli Bitlisliler”i gördü ve onlara “Hemşerilerim ve bütün dostlarım burada.

Beni bu kadar içten, sevgiyle karşıladığınız için teşekkür edecek kelime bulamıyorum…” diye seslendi. Ne halka, ne yöneticilere, hiç kimseye “Sen Bir Ermeni, Ben Bir Ermeni” öyküsündeki gibi bir çıkışta bulunmadı:

> "Varsa göreyim bakayım dünyada bir kudretli el, bu memleketi, bu kayda değmez halkın oluşturduğu küçük kabileyi yok edecek. Bu halk ki tarihi sona ermiş, savaşlarının hepsini yenilgiyle kapatmış, binaları un ufak olmuş, edebiyatı bilinmez, müziği duyulmaz, duaları okunmaz. Hadi bakalım silin bu halkı yeryüzünden. Yine 1915 olsun yıl. Savaş sarsın dünyayı. Mahvedin Ermenistan'ı. Bakalım becerebilecek misiniz? Atın evlerinden, çöllere sürün. Ne ekmek verin ne de su. Yakın evlerini, kiliselerini. Görün bakalım yeniden yaşama dönecekler mi. Görün bakalım yine kahkahalarla gülmeyecekler mi. Görün bakalım bir halk yeniden canlanmayacak mı, yirmi yıl sonra iki tanesi birahanede karşı karşıya gelip kendi dillerinde gülüşüp sohbete dalmayacaklar mı. Hadi elinizden geliyorsa önleyin."

Belki de William Saroyan ya da nam-ı diğer Aram Karaoğlanyan için Bitlis'i gezmek, Melik amcasının büyük bir idealle Amerikan çölünü yeşertmeye çalıştığı "Nar Ağaçları" hikayesindeki gibiydi.

Büyük emek verdiği toprağını tarlasını kaybedip, bölge yeniden meyve bahçesinden çöle döndükten sonra yaptıkları son veda turu gibi. Birlikte ölü nar ağaçlarının arasında dolaştıktan sonra Saroyan şöyle yazıyordu: "Hiçbir şey söylemedik, çünkü söylenecek o kadar çok şey vardı ki, hiçbir dil buna yeterli gelmezdi."

Kaynak: bianet.org